

וולאג'ה – כפר במצור

נובמבר 2010

הכפר וולאג'ה ממוקם על קו התפר הדרומי שבין ירושלים לבין נפת בית-לחם שבגדה המערבית. שטח הכפר, כשמונה עשר קמ"ר, מצוי כולו מעבר לקו הירוק, אך כשליש מאדמות הכפר בצדו הצפוני הוכללו ב-1967 בשטחה המוניציפאלי של ירושלים וסופחו עם יתר שטחי ירושלים המזרחית לישראל. בניגוד ליתר השכונות והכפרים הפלסטינים שסופחו, מדינת ישראל לא הכירה בתושבי הכפר – אף לא אלה שהתגוררו בחלק המסופח – כתושבי ירושלים, ועל כן כמעט כל תושבי הכפר, כאלפיים חמש מאות במספר, נושאים תעודות זהות כתומות של תושבי הגדה המערבית. המיעוט אשר מחזיק בתעודות זהות כחולות, דהיינו של תושבי ירושלים, זכה לכך מתוקף נישואין ואיחוד משפחות, בימים בהם הדבר עוד היה אפשרי.

במקור שכן הכפר מעברו השני של נחל רפאים (תוואי פסי הרכבת), בצדו המערבי של הקו הירוק, מקום בו שוכן כיום מושב עמינדב. במהלך מלחמת 1948 נמלטו תושבי הכפר אל אדמותיהם החקלאיות מדרום-מזרח, והשתכנו במקום. ב-1967 איבדו תושבי הכפר אדמות רבות נוספות, כאשר קרוב למחצית משטח הכפר הופקע על ידי מדינת ישראל לטובת בניית הר גילה ושכונת גילה בדרום מזרח העיר.

כמרבית הכפרים הפלסטינים באזור, גם הכפר וולאג'ה היה כפר חקלאי באופיו ותושביו עסקו עד 1967 בעיקר בעבודת אדמה. בעקבות ההפקעות שגרעו חלקים ניכרים משטחי הכפר, חדלה העבודה החקלאית להוות את מקור הפרנסה העיקרי של תושבי הכפר ואלה פנו לעבוד באזור בית לחם, וגם בירושלים – אלה המחזיקים בהיתרי העבודה הדרושים.

בצל מכשול ההפרדה

עם תחילת התכנון של תוואי גדר ההפרדה בחלק הדרומי של עוטף ירושלים, תושבי וולאג'ה עמדו בפני מצב מורכב ביותר: ככלל, מכשול ההפרדה שואף להתחקות אחר גבולותיה המוניציפאליים של העיר שנקבעו ביוני 1967 עם סיפוח ירושלים המזרחית. לעומת זאת הוא חורג מן הקו המוניציפאלי בהכללת בועת גוש עציון בתוך שטח המכשול וחיבורו למעשה לשטח ירושלים, כשהכפר וולאג'ה מצוי בתווך בין ירושלים לגוש עציון. בניית הגדר על הקו

המלך ג'ורג' 27
ת.ד. 2239
ירושלים 94581

27 King George St.
P.O. Box 2239
Jerusalem 94581

Tel. טל
+972-2-6222858
Fax. פקס
+972-2-6233696

www.ir-amim.org.il
mail@ir-amim.org.il

המוניציפאלי באזור וולאג'ה משמעו חציית הכפר וחלוקתו הפיזית על ידי הגדר, כיוון שהגבול המוניציפאלי חוצה, כאמור, את אדמות הכפר.

על פי ההצעה הראשונית של ממשלת ישראל לגבי תוואי הגדר באזור, שהועלתה בשנת 2003, הכפר כולו אמור היה להיוותר בצד הישראלי של הגדר תוך ניתוקו מנפת בית-לחם, המהווה את המרחב העירוני הטבעי של הכפר. אך בסופו של דבר, התוואי שנקבע על ידי ישראל אמור להקיף את הכפר בגדר שתסגור עליו מכל עבריו, תפריד אותו ממרבית אדמותיו החקלאיות, ותנתק אותו כליל מהסביבה תוך חיבורו בכביש אחד בלבד לכיוון בית ג'אלה. זאת, בין היתר, בשל הרצון להגן על העורק התחבורתי המחבר את הר גילה לירושלים.

למרות שמרבית התוואי של עוטף ירושלים הושלמה זה מכבר, בניית מכשול ההפרדה באזור וולאג'ה לא החלה אלא עד לאחרונה, וזאת בשל עתירות משפטיות כנגד התוואי שאושר, כמו גם בשל אילוצים תקציביים ואחרים.

לאחרונה החלו עבודות להכשרת הקרקע לצורך בניית מכשול ההפרדה, על רקע מחאתם של תושבי הכפר. נכון לעכשיו, התוואי המקורי שאושר, האמור להקיף את הכפר מכל עבר, הוא התוואי התקף. לבית המשפט הוגשו מספר עתירות נגד התוואי המתוכנן, ובכללן עתירה מטעם חברת גבעת יעל, המתכננת להקים באזור שכונה ישראלית חדשה בת 13 אלף יחידות דיור. חברת גבעת יעל דורשת לשנות את התוואי כדי לאפשר ניצול מכסימלי של השטח עליו מיועדת לקום השכונה החדשה. מעניין לציין כי לעתירת חברת גבעת יעל (אשר טרם החלה בצעדים המנהלתיים לאישור תוכנית הבנייה) צורפה חוות דעת מטעם לא אחר מאשר מתכנן התוואי המקורי של מכשול ההפרדה, אל"מ במיל"דני תרזה, אשר טוען כעת כי אין כל מניעה ביטחונית לשנות את תוואי המכשול בהתאם לבקשת חברת גבעת יעל. (עוד על תוכנית גבעת יעל ראו בהמשך).

עבודות ההכשרה לקראת בניית מכשול ההפרדה במקום מלוות, כאמור, במחאות מצד תושבי הכפר ומצד פעילים ישראלים המפגינים במקום. במקביל, התארגנה מחאה דומה מצד תושבי הר גילה וגוש עציון המתנגדים גם הם לבניית מכשול ההפרדה, אך תושבי וולאג'ה נמנעים מליצור זיקה כלשהי בין שתי המחאות ומקפידים לבדל את התנגדותם מזו של המתנחלים.

מי מתכנן?

כחלק מהמציאות התכנונית הלקויה במרבית שכונותיה הפלסטיניות של ירושלים המזרחית, רשויות התכנון הישראליות לא הציגו מעולם תוכנית מתאר מוסדרת עבור הכפר וולאג'ה – לא בחלקו של הכפר המצוי בגבולות השיפוט של ירושלים, ולא בחלקיו האחרים. משמעות הדבר היא צמצום האפשרות של תושבי הכפר – עד כדי ביטולה המוחלט – לקבל היתרי בנייה ולבנות את בתיהם על פי חוק. עם זאת, מחדל תכנוני זה לא מנע מרשויות האכיפה לבצע הריסות נגד בתים שנבנו ללא היתרי בנייה בכפר, אשר כאמור בלתי ניתנים בפועל להשגה, לאור העדר תוכנית מתאר תקפה.

את מה שלא עשו הרשויות, לקחו על עצמם תושבי הכפר, ובסיועו של האדריכל הירושלמי קלוד רזנקוביץ החלו לעבוד בעצמם על הכנת תוכנית מתאר עבור הכפר¹. התוכנית ביקשה להביא להסדרת סוגיית הבנייה ללא היתרים בכפר, לצד שימור הטראסות החקלאיות הייחודיות ושמירה על אופיה הכפרי הייחודי של וולאג'ה, תוך עיבוי צנוע של הבנייה הקיימת והקמת מבני ציבור ודרכי גישה ראויות לכפר. אחת השאלות הראשונות שעמדו בפני התושבים הייתה האם לתכנן את שטח הכפר כולו או רק את החלק המצוי בגבולה המוניציפאלי של העיר, שכן למרות שמדובר ביחידה התיישבותית אחת, ההתנהלות הביורוקרטית בשני חלקי הכפר היא מול גורמים שונים בתכלית, מה שמכביד משמעותית על התהליך המורכב ממילא. בסופו של דבר הוחלט לתכנן את שטח הכפר כולו, אך האינתיפאדה השנייה שפרצה בסמוך לתחילת העבודה על התוכנית הקפידה אותה בפועל.

לקראת סוף האינתיפאדה, ולאחר שדחפורי העירייה חזרו להרוס בתים בכפר, חודשה העבודה על תוכנית המתאר בסיוע עמותת "במקום", תוך שיתוף פעולה מוגבל עם העירייה – לגבי חלק הכפר בתוכנית המצוי בשטח ירושלים. באשר ליתר שטחי התוכנית המצויים בשטחי הגדה המערבית, נאמר למתכננים על ידי המינהל האזרחי כי אם זו תעמוד בתנאי הסף של הוועדה המחוזית לתכנון ובנייה, היא תהיה מקובלת גם עליהם.

במהלך העבודה על תוכנית המתאר לכפר, נודע למתכננים מפי גורמים בעיריית ירושלים כי על השולחן עומדת תוכנית להקמת 13 אלף יחידות דיור על חלק גדול מהשטח אשר על תכנונו הם שוקדים, וכי העירייה נוטה לתמוך בבנייה ישראלית מסיבית זו על אדמות וולאג'ה. יזמית התוכנית היא חברת גבעת יעל, הטוענת כי בבעלותה למעלה מאלפיים דונם שרכשה באזור וולאג'ה, והמתכנן הוא האדריכל אלי רכס, שותפו לשעבר של מהנדס העיר שלמה אשכול.

¹ תב"ע 12062

במקביל, במערכת הביטחון הושלמה עבודת התכנון של תוואי מכשול ההפרדה באזור וולאג'ה, אשר עתיד לנתק את כל שטחי הכפר מירושלים – כמו גם מהגדה המערבית. לאור זאת, אותם גורמים תכנוניים בעירייה אשר תמכו בקידום תוכנית המתאר לכפר, איבדו בה עניין מתוך הבנה כי עיריית ירושלים תתנתק מהכפר – להלכה ולמעשה - לאחר השלמת הגדר. עם זאת, מתכנני התוכנית קיבלו אישור על כך שהתוכנית עומדת בתנאי הסף של הוועדה המחוזית לתכנון ובנייה, ובכך קיבלה למעשה אור ירוק להמשיך בדרכה.

בסופו של דבר, התוכנית שהגישו תושבי וולאג'ה נדחתה בפברואר 2009 לאחר דיון של כשלוש שעות, לאחר שמנהלת מחוז ירושלים במשרד הפנים, רות יוסף, עשתה שימוש בקול הכפול שניתן לה בוועדה והכריעה את הכף נגד התוכנית, בטענה כי מדובר בשטח ירוק שאינו מיועד לבנייה.

המשמעות של דחיית התוכנית של תושבי וולאג'ה מתחדדת לאור החלטת בית המשפט שהתקבלה כשנתיים קודם לכן, בעקבות ערעור שהגישו חמישה עשר מתושבי שכונת עין ג'וויזה, המצויה בחלק הירושלמי של הכפר, נגד כוונת העירייה לממש את צווי ההריסה שהוצאו לבתיהם². עיקר טענתם של המערערים היה כי בהעדר תוכנית תקפה לכפר, אין אפשרות ריאלית לקבל היתרי בנייה. בית המשפט קיבל את טיעונם ובהחלטתו מתאריך 2.8.2006 קבע כי "לאור האמור, ראינו להתחשב בנסיבות המיוחדות של מקרה זה ולאפשר ארכה ריאלית לביצוע צווי ההריסה שהוטלו על המערערים, מתוך תקווה כי ארכה זו תישא בכנפיה בשורה של תכנון המקום המשמש את המערערים ומשפחותיהם למגורים [...] אנו מורים על ביטול המועד לביצוע צווי ההריסה נגד המערערים. המועד לביצוע לא ייקבע בטרם חלפו שלוש שנים מהיום". דהיינו, בית המשפט דחה את ביצוע צווי ההריסה בשלוש שנים לפחות בכדי לתת לצדדים ארכה לתכנון השכונה. כאמור, למרות שהחלטה זו של בית המשפט עמדה לנגד עיניה, דחתה הוועדה המחוזית את התוכנית שהגישו התושבים והותירה את התושבים פעם נוספת ללא מענה תכנוני, חשופים לאיום ההריסות.

הליכים משפטיים

נתונים בין הפטיש של מחדלים תכנוניים וצווי הריסה, לבין הסדן של מכשול ההפרדה אשר אמור לסגור עליהם מכל עבר, פנו תושבי הכפר לערוץ המשפטי בכדי להיאבק בתוואי האמור לבודד אותם כליל מסביבתם ולגרוע מהכפר את מרבית אדמותיו החקלאיות.

הטיעון המרכזי בעתירת התושבים מתמקד בפקיעת תוקפם של צווי התפיסה שהוצאו לצורך בניית מכשול ההפרדה. לאחר אישור תוואי מכשול ההפרדה, הונפקו שני סוגים של צווי

² בית המשפט המחוזי, עפ 009083/05

תפיסה – אחד לחלקו של התוואי העובר בשטחי ירושלים³, והשני עבור חלק מתוואי העובד בגדה המערבית, באזור הר גילה⁴. לגבי יתר התוואי בדרום הכפר לא הוצאו צווי תפיסה, כיוון שהמדינה טענה כי מדובר באדמות מדינה ועל כן אין כל צורך בצווי תפיסה⁵. צו ההפקעה עבור קטע הגדר העובר בגדה המערבית נחתם בתאריך 15/4/2004, כאשר תוקפו ניתן עד סוף שנת 2005. תוקפו של צו זה הוארך מספר פעמים, עד ל-14 באוגוסט 2009, והוא הוארך שוב עד לתאריך 31.12.2009. כחודשיים לאחר פקיעתו של תוקף הצו, הוא הוארך שוב עד לתאריך 31.12.2011, כלומר ההארכה בוצעה לצו שכבר לא היה בתוקף. העובדה כי צווי ההפקעה לא מומשו במשך שנים מאז הוצאתם הניבה מספר עתירות מצד גורמים שונים.

מועצת הכפר של וולאג'ה עתרה, באמצעות עורך הדין ג'יאט נאסר, נגד מקטעי התוואי השונים. העתירות מתרכזות סביב שני טיעונים עיקריים: העובדה כי עבור חלקים גדולים ממנו לא הוצאו כלל צווי תפיסה (החלק הדרומי של הגדר) ועל כן לא ניתנה לתושבים הזדמנות לערער עליהם, וכן העובדה כי תוקפם של צווי התפיסה שכן הוצאו (בחלק הצפוני של הגדר) פג וכי חידושם נעשה אחרי שכבר לא היו בתוקף⁶. יש לציין כי מועצת הכפר וולאג'ה לא קיבלה עותק של מפת צווי התפיסה באזור הכפר. עתירתם של תושבי הכפר הוגשה בתאריך 29.3.2010, מייד לאחר שהבחינו כי בשטח מתחילות עבודות לצורך הכשרת תוואי גדר ההפרדה, הצפויות לפגוע קשות בכביש הראשי של הכפר, בבקשה להוציא צו ביניים לעצירת העבודות בשטח עד לבירור תביעתם. בקשה זו עודנה תלויה ועומדת בבית המשפט, והעבודות ממשיכות בשטח. עוד יצוין כי נגד תוואי הגדר הוגשו עתירות נוספות גם על ידי עיריית בית ג'אלה ותושבי העיר המחזיקים אדמות באזור המדובר, והן על ידי חברת גבעת יעל (על עתירת גבעת יעל ראו להלן).

עתירתו של אחמד ברג'ות

לצד עתירת מועצת הכפר וולאג'ה, הוגשה לבית המשפט עתירה נוספת מטעם אחמד ברג'ות, המתגורר בחלקו הצפוני של הכפר⁷, בסמוך לאזור בו מתוכננת הגדר להיבנות. על פי התוואי המתוכנן, ובהתאם לצו תפיסה 67/06, הגדר אמורה "לעבור" דרך חלקת הקברים המשפחתית של משפחת ברג'ות, בה טמונים הוריו וסבתו של העותר, ובכך להורסה כליל. יצוין כי משפחת ברג'ות, ביחד עם תושבים נוספים מהכפר, ערערו נגד צו התפיסה האמור

³ צו תפיסה לפי חוק להסדר תפיסת מקרקעין בשעת חירום, תש"י-1949, צת-06-67

⁴ צו תפיסת מקרקעין 32/04 ת

⁵ "... השטח נשוא העתירה דנן הינו בתחום אדמות מדינה המצויות בתחום תוכנית המתאר של היישוב הר גילה ועל בסיס תוואי גדר היישוב. לפיכך לא יצא צו תפיסה לגבי שטח העבודות האמורות". סעיף 18 בתשובת המדינה לעתירת תושבי וולאג'ה.

⁶ בג"צ 2556/10

⁷ בג"צ 4119/10

כבר בסמוך להוצאתו⁸. ערעורם נדחה על ידי וועדת הערר, בהעדרו של אחדד ברג'ות אשר לא קיבל היתר כניסה לישראל ועל כן לא יכול היה לשטוח את טענותיו בפני הוועדה. למרות שהערעור לא התמקד בסוגיית הקברים, הוועדה ציינה כי "הרי שרשמנו לפנינו את התחייבות המשיבים כי אם יתגלו קברים בשטח, ימצאו להם המשיבים פיתרון נקודתי. אנו נוסיף כי הפיתרון צריך לכבד כמובן את רגשותיהם של בני המשפחה ולהיעשות בתיאום איתם".

לאור התחייבותה של המדינה לתאם את העבודות באזור חלקת הקבר עם המשפחה, סוגיית חלקת הקבר לא נכללה בעתירה שהגישה מועצת הכפר וולאג'ה. אך למרות התחייבות זאת בפני וועדת הערר, ולמרות הוראתה המפורשת של הוועדה כי העבודות באזור בית הקברות צריכות להיעשות בתיאום עם המשפחה, בראשית חודש מאי השנה החלו רשויות הביטחון בעבודות בניית הגדר באזור וזאת מבלי שנעשתה פנייה כלשהי למשפחת ברג'ות בנוגע לחלקת הקבורה המדוברת.

הבקשה להוצאת צו מניעה להמשך העבודות בקטע זה עד לדיון בבית המשפט נדחתה בראשון ביוני 2010. לדברי אחדד ברג'ות, נציג מערכת הביטחון שביקר במקום הבטיח לברג'ות כי לאחר השלמת הגדר, יקבע במקום שער שיאפשר לו ולבני משפחתו נגישות לחלקת הקבר המשפחתית. על אף שליטתו הטובה של ברג'ות בשפה העברית, העדיף הנציג להיעזר במתורגמן, אשר למשמע הדברים העיר על פי עדותו של ברג'ות "למה אתה מתחייב למשהו שלא תוכל לקיים?"

עתירת חברת גבעת יעל

לצד עתירות התושבים הפלסטינים, נגד תוואי גדר ההפרדה באזור וולאג'ה הוגשה עתירה נוספת על ידי חברת גבעת יעל בע"מ.

חברת גבעת יעל היא חברה עסקית בבעלות יזמים ישראליים, הטוענת לבעלות על כאלפיים דונם באזור וולאג'ה, עליהם היא מבקשת להקים שכונת-ענק חדשה בת 13,000 יחידות דיור אשר תסגור על הכפר ממזרח, צפון ומערב. במפרט השכונה מתוכננים גם אזורי מסחר ובילוי, קאנטרי קלאב וכבישים, והיא עתידה לחבר את הרצף הישראלי הבנוי- מירושלים ועד למבואות גוש עציון. מתכנן התוכנית הוא האדריכל אלי רכס, מי שהיה שותפו של שלמה אשכול, מהנדס העיר הנוכחי, במשרד האדריכלים רכס-אשכול. למרות טענתה של חברת גבעת יעל לבעלות על שטחים נרחבים, ולמרות שהיא פועלת להפגין נוכחות בשטח

⁸ ערעור מס' 738/06

באמצעות גידור מקטעים באזור עליהם היא טוענת לבעלות, עד כה הציגה החברה מסמכי בעלות קונקרטיים (בדמות רישום במרשם המקרקעין) לגבי כשני דונמים בלבד.

למרות שיזמי התוכנית טרם פתחו בהליכים הפרוצדוראליים הדרושים לצורך אישור התוכנית וטרם פתחו לה תיק תב"ע (תוכנית בניין עיר), התוכנית "מתגלגלת" במסדרונות העירייה, הוועדה המחוזית ומשרד הפנים באופן לא רשמי מזה שנים. כבר בשנת 2004, אחרי שהתוודעה לשינויים שמתכוונת מערכת הביטחון לבצע בתוואי הגדר המקורי (אשר אמור היה להשאיר את כל הכפר בצד הישראלי של הגדר), פנתה חברת גבעת יעל אל היועץ המשפטי לממשלה בכדי למנוע את השינויים המוצעים, אך הליכים משפטיים אלה לא מוצו כיוון שבניית הגדר באזור זה הוקפאה בפועל על ידי הממשלה. משחודשו העבודות באזור, עתרה כאמור חברת גבעת יעל לבית המשפט והציגה מספר טענות: תפוגת תוקף צווי התפיסה וחיידושם באופן לא חוקי; פגיעה בלתי מידתית בזכויות הקניין של החברה באזור; פגיעה בערכי נוף וטבע ייחודיים; וכן טענה לפיה התוואי המאושר איננו החלופה הטובה ביותר מן הבחינה הביטחונית. לצורך הוכחת הטענה האחרונה, החברה אף צירפה לעתירתה חוות דעת של לא אחר מאשר אל"מ במיל" דני תרזה, מי שהיה הממונה במשרד הביטחון על תכנון גדר ההפרדה, כלומר מי שהיה מופקד על גיבוש התוואי שנגדו עותרת חברת גבעת יעל.

למרות שעל פניו, חברת גבעת יעל שותפה לחלק נכבד מטענות תושבי וולאג'ה כנגד תוואי גדר ההפרדה באזור, חשוב להדגיש כי תוכנית הבנייה העצומה במימדיה שמבקשת החברה לקדם באזור מהווה איום לא פחות חמור, ואולי אף הרבה יותר, על הכפר. בניית 13,000 יחידות דיור תפגע באופן אנוש ובלתי הפיך באופי החקלאי ובנוף הייחודי של האזור (אשר למרבה האירוניה בשמם עותרת חברת גבעת יעל נגד התוואי הנוכחי), וחמור מכך – היא "תחנוק" את הכפר משלושה עברים תוך ניצול כל עתודות הקרקע של הכפר ותנתק אותו מסביבתו כמעט לחלוטין. במובן מסוים, תביעתה של חברת גבעת יעל מגלמת את הטרגדיה של תושבי וולאג'ה: אם תידחה העתירה ותוואי הגדר הנוכחי יישאר על כנו, הוא יבודד את הכפר בתוך טבעת חנק שתפריד אותו ממרבית אדמותיו; אם תתקבל העתירה, הכפר יוקף בשכונת-ענק ישראלית שתקיף אותו מכל עבר, וייאבד את עתודות הקרקע האחרונות שלו.

בתוכנית המתאר החדשה של ירושלים, השטח עליו מיועדת שכונת גבעת יעל להיבנות מופיע כשטח ירוק האסור לבנייה. יחד עם זאת, קיים חשש כי קביעה זו עלולה להשתנות בעקבות לחצים מצד גורמים פוליטיים, המבקשים להרחיב את הבנייה הישראלית מעבר לקו הירוק באזור ירושלים. אדריכל התוכנית, אלי רכס, כבר פנה בעבר בעניין זה לשר הפנים אלי ישי בבקשה שיתערב למען התוכנית ברשויות התכנון.

פגיעה בערכי נופ וטבע

לצד ההשלכות המדיניות המובהקות ולצד הפגיעה ההומניטארית הקשה בתושבי הכפר, תוואי גדר ההפרדה הנוכחי מאיים לפגוע אנושות גם בנוף הייחודי של אזור וולאג'ה.

בחוות דעת שהגישה לבית המשפט לקראת הדיון בעתירות נגד תוואי הגדר באזור וולאג'ה, ציינה החברה להגנת הטבע כי "שלא כברוב שטחם של הרי יהודה, מורדות הגבעות מצידו הדרומי של נחל רפאים, לאורך כ- 10 ק"מ בין נחל גילה והכפר וולאג'ה לנחל המעינות והכפר בתיר, משמרים במלוא חיוניותו את הנוף התרבותי המסורתי של הרי יהודה. ההמשכיות המאפיינת את שני הכפרים (הכפר וולאג'ה חודש באדמות החקלאיות שלו בצידו הדרומי של נחל רפאים לאחר שב- 1948 נעקר ממקומו ההיסטורי בגדה הצפונית של הנחל), המשך העיבוד החקלאי במדרגות החקלאיות שחודשו שוב ושוב, הגידולים המסורתיים (עצי זית וגפנים) והשימוש בשיטות ההשקיה המסורתיות תוך התבססות על מעיינות הנקבה הרבים, מצדיקה את הגדרת הנוף כ'נוף אורגני מתמשך' [...]. זהו החלק המיוחד והחשוב ביותר של נוף תרבות המדרגות החקלאיות בהרי יהודה ולדעתנו הוא ראוי ביותר להיות שמור ומוכרז כ'מורשת עולמית'".

לדברי אברהם שקד, נציג הארגונים הסביבתיים בוועדה המחוזית לתכנון ובנייה, "חקלאות המדרגות" אשר עדיין משמשת את תושבי הכפר וכן שיטות ההשקיה העתיקות באזור הינן חלק מנוף אורגני מתמשך ורציף שמקורותיהם ההיסטוריים הם מלפני מאות ואף אלפי שנים. שקד מייחס לאזור חשיבות "בסדר גודל של הפירמידות או המצ'ו-פיצ'ו, אלא שכאן מדובר באתר חי, תמונת הנוף של אבותינו".

לארגונים הסביבתיים השגות הן לגבי תוואי הגדר והן לגבי תוכנית הבנייה של שכונת גבעת יעל, כאשר זו האחרונה נתפסת כפגיעה חמורה הרבה יותר. באשר לתוואי הגדר, בתאריך 18 במאי 2010, כשבועיים ימי לאחר חידוש העבודות במקום, שיגרה הנהלת החברה להגנה הטבע מכתב לשר הביטחון ברק בו נאמר בין היתר: "לצערנו, חשיבותו הלאומית והעולמית של ערך טבע ונוף טעון שימור זה לא באה לידי ביטוי בהתווייתו של מכשול קו התפר באזור המדובר. העבודות, שביצוען החל, ממיטות הרס מוחלט על מדרגות חקלאיות בנות מאות בשנים, מתקנים חקלאיים ומערכות מים עתיקות, ופוגעות פגיעה אנושה בנוף המורשת העברית, הישראלית והעולמית".

לפיכך, קובעת החברה להגנת הטבע בחוות הדעת שמסרה לבית המשפט כי "למרבה הצער, דומה כי חשיבותו הלאומית והעולמית של ערך טבע ונוף טעון שימור זה לא באה לידי ביטוי בתכנון מכשול קו התפר הביטחוני באזור זה", וקובעת כי "לאור הפגיעה הקשה הצפויה

מהתמשכות העבודות, אנו סבורים כי על ממשלת ישראל להורות על עצירת העבודות והקפאתן לפרק זמן שיאפשר מחשבה שניה על טיבו הרצוי של מכשול ההפרדה באזור זה ועל חלופות טכנולוגיות או חלופות התווייה למכשול המתוכנן, שתמזערנה במידה משמעותית את הנזק הצפוי".

עמדת בית המשפט

בתאריך 25.7.2010 דן בג"צ, בהרכב השופטים בייניש, פוגלמן ומלצר, בעתירות שהוגשו נגד תוואי הגדר באזור וולאג'ה, אשר אוחדו לדיון אחד. חברת גבעת יעל משכה מדיון זה את עתירתה, כיוון שלדבריה נפלו טעויות טכניות בנוגע לצווי התפיסה אשר כנגדם עתרה.

באשר לעתירת מועצת הכפר, בית המשפט הוציא צו על תנאי המורה למדינה לנמק בתוך 45 יום מדוע לא פג תוקף צווי התפיסה לצורך בניית מכשול ההפרדה באזור וולאג'ה (כפי שטוענים התושבים), וכן מדוע לא ישקלו מחדש את תוואי הגדר בהתאם להצעת התושבים, המגובה בחוות דעת של אל"מ במיל. יובל דביר מהמועצה לשלום וביטחון. על פי הצעת התושבים, מסלול הגדר יועתק אל תוואי הערוץ הסמוך לקו הירוק, באופן שלא יבודד הכפר מסביבתו ולא יגרעו ממנו מרבית אדמותיו. כמו כן קיבל בית המשפט את בקשת החברה להגנת הטבע להצטרף לדיון במעמד של ידיד בית המשפט.

בדיון שהתקיים בבית המשפט העליון בתאריך 8.11.2010 בעקבות תשובת המדינה, בית המשפט הודיע על החלטתו כדלהלן:

"רשמנו לפנינו את הודעת כאת-כוח המדינה כי לא תמשכנה העבודות בחלק המזרחי של התוואי, עד שתוכרע שאלת צמצום רוחב התוואי הפוגע במרקם הנופי. תוך 45 ימים יודיעו המשיבים 1-3 מה המצב הנורמטיבי שחל ביחס להפקעה המיועדת".

סיכום

מאז החליטה ממשלת ישראל על בניית מכשול ההפרדה, מקטעים שונים בתוואי המכשול העלו סוגיות עקרוניות הנוגעות לשאלות של ביטחון, פגיעה הומניטארית באוכלוסייה הפלסטינית, פגיעה בערכי נוף וטבע ועוד. שאלות אלה מגיעות לשיא מורכבותן באזור הכפר וולאג'ה מדרום לירושלים.

לאחר אישור תוואי הגדר באזור, אשר אמור להקיף את הכפר בטבעת חנק של 360 מעלות, מערכת הביטחון לא נקטה באף צעד לצורך ביצוע העבודות ואלה לא קודמו במשך למעלה

משש שנים. כעת, ומבלי שתהיה אינדיקציה כלשהי להתגברות האיום הביטחוני מאזור זה, החלו להכשיר את הקרקע לבניית המכשול בתוואי שאמור להקיף את הכפר כליל ולנתקו מסביבתו וממרבית אדמותיו החקלאיות.

הרעיון לבנות מכשול פיזי שיחצוץ בין המרחב הישראלי לזה הפלסטיני נועד מלכתחילה, על-פי הצהרות רשמיות, לספק הגנה ביטחונית מלאה ככל האפשר לאזרחי המדינה. ואולם השיקול הביטחוני רחוק מלהוות את השיקול הבלעדי בנוגע לתוואי הגדר באזור וולאג'ה; המציאות הבלתי אפשרית אליה נקלע הכפר היא נגזרת של שורת אינטרסים שונים – ואף מנוגדים – המבקשים גורמים שונים לקדם במקום.

כך, עמדת המדינה – הממשיכה להתעקש על התוואי הנוכחי – מונעת בבירור גם מהרצון להגן על ההתנחלות הר גילה ועל דרכי הגישה אליה, גם במחיר ניתוקה המוחלט של וולאג'ה מסביבתה ופגיעה קשה בתושביה. שיקול זה הינו פוליטי מובהק, בניגוד לנימוקים הרשמיים לבניית מכשול ההפרדה. למעשה, בכל הנוגע לשיקול הביטחוני, הרי ששתי חוות דעת שצרפו תושבי הכפר מחד וחברת גבעת יעל מאידך לעתירותיהם, האחת מטעם אל"מ במיל" יובל דביר והשנייה מטעם אל"מ במיל" דני תרזה, מי שתכנן את התוואי המקורי של הגדר, קובעות בבירור כי התוואי הנוכחי לא נותן את המענה הביטחוני האופטימאלי.

ואולם לא רק אינטרסים פוליטיים מבקשים להכריע את עתידו של הכפר וסביבתו, אלא גם אינטרסים כלכליים מובהקים של כרישי נדל"ן רבי השפעה, השואפים לבנות באזור שכונת ענק בת עשרות אלפי תושבים. תוכנית זו, אשר יש יסוד להניח כי יש לה אוהדים במסדרונות העירייה ומשרד הפנים, עלולה לא רק לפגוע לבלי שוב בנוף החקלאי הנדיר של וולאג'ה, אלא אף לשנות את המפה המדינית של האזור באופן שיכביד בצורה קשה על האפשרות להגיע להסכם מדיני באזור. אמנם יזמי התוכנית משכו ברגע האחרון את עתירתם נגד התוואי הנוכחי באזור וולאג'ה, אך סביר כי לא זנחו את עצם הרעיון לבנות את שכונת הענק בה הם חפצים. אם זו אכן תקודם, קשה יהיה להפריז בנזק המדיני והסביבתי שהיא צפויה להסב בשם אינטרסים כלכליים צרים של נדל"ן ניסטים מקושרים.

כאמור, בית המשפט נתן למדינה אורכה של 45 ימים בכדי לנמק מדוע לא תשקול את העתקת הגדר באזור וולאג'ה לתוואי הגיוני יותר – מבחינה ביטחונית וגם מבחינת מידת הנזק הכרוך בו לתושבי הכפר ולערכי הטבע באזור. החלטה זו מהווה הזדמנות לשקול שוב את מכלול הסוגיות העומדות על הפרק, לתת להן את משקלן הראוי ולגבש פתרון חלופי אשר ייתן את המענה הביטחוני הנדרש אך לא יהיה כרוך בפגיעה כל כך בוטה ובלתי מידתית במרקם החיים של תושבי הכפר, תוך הסרת כל השיקולים והאינטרסים הזרים האחרים מעל הפרק.

South Jerusalem 2010

www.ir-amim.org.il

עיר עמים
ir amim
عير عميم

